

многих језика који се чују у овим песмама. Ако се уз то узму и сталне референце на многе музичаре најразличитијих врста музике, чести цитати наших и страних песника, који су ту да призову дух песника, а тиме и саме поезије – звучност и музикалност две су од кључних компоненти Матићеве поезије” (99). Ово је, у најкраћем – или најјезгровитијем – основа Матићевог поетског инвентара, и она је гарант да се књижи може приступати са становишта различитих очекивања или поетских афинитета, наводећи читаоца да у препознавању оријентира сопственог искуства у култури потврди, преиспита или прошири сопствено поимање могућности хода кроз депоетизовану стварност.

Ђорђе Матић у *Новим и изабраним њесмама* омогућава читаоцу да препозна ствараоца који је неопходан савременом добу: он је биће културе и конкретног животног искуства, човек који проживљава трагичност не-неопходности свог постојања у свету (а тај је свет спас само у оном смислу у ком не представља непосредну опасност по живот). И као такав, Матићев поетски субјекат не подлеже апатији или патетици, не тражи самилост или разумевање, већ ненаметљиво пева кроз своја искуства, у сивој зони својеврсног апатридства (које се да широко схватити), гледајући сву трагичност и пропланке лепоте сопствене младости и матичне културе, носталгијом славећи велико, иронијом исмевајући ново.

Појава овакве књиге – и тиме ћемо закључити – охрабрује, и драгоцено је лакмус у разлучивању поетског од оног које на ту етикету претендује, јер не носи са собом само привлачну тематику, већ и демонстрира колика је снага неопходна да се песник издигне изнад догађања, а да не подлегне пред оним што угледа и разуме.

Мр Радко Р. ЛОНЧАР
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
rakiwolf007@gmail.com

ЗАВИРИТИ У ИЗГУБЉЕНИ РАЈ

Марко Аврамовић, *Сећање на изгубљени рај: њонетцић о књижевном делу Борислава Радовића*, Институт за књижевност и уметност, Београд 2024

Рецепција дела Борислава Радовића с којим се, према речима Александра Јовановића, „завршава класично раздобље српске поезије 20. века”, није била слаба ни оскудна. Као врсни есејиста и преводилац, Радовић је читан уз своје савременике и поетичке сроднике, Ивана В. Лалића,

Јована Христића и Бранка Миљковића, али је и препознат као сасвим аутентична појава у нашој култури и књижевности. Изразита усредсређеност на језик и стилску артикулацију, као и стална естетска самопровера вероватно су, према Јовановићу, сузили Радовићев круг читалаца. С друге стране, аура достојанства међу песницима и тумачима остала је недирнута, због чега је о њему писано студиозно и темељно, у складу с високом мером његовог стваралаштва. О њему је објављено три зборника радова, 2002, 2003. и 2017. године, а две докторске дисертације обухватају и његову поезију и есејистику: „Медитеран и љубав у делима Ивана В. Лалића, Јована Христића и Борислава Радовића” Драгице Ивановић (2019) и „Есеји песника српског неосимболизма” Оље Василеве (2020) о Лалићу, Миљковићу и Радовићу. Једина до сада ауторска монографија у целости посвећена Радовићевој поезији јесте *Писмо о поезији. О њеј песама Борислава Радовића* (2017) Драгана Стојановића. Иако Аврамовић оцењује Стојановићев приступ као најближи поетичким захтевима Радовићеве поезије – имајући у виду песниково инсистирање на вредновању појединачних песама – књизи недостаје научна апаратура. Узорне анализе пет Радовићевих песама драгоцен су прилог проучавању његове поезије, али су недостатне као темељ за постављање критичко-теоријског оквира Радовићевог дела. Значајан помак у том смислу учињен је 2023. године, када је у Антологијској едицији „Десет векова српске књижевности” Марко Аврамовић приредио књигу о Радовићу. Годину дана касније, он обједињује, проширује и продубљује ранија истраживања његовог стваралаштва. Пред нама је, дакле, прва интегрална студија о Бориславу Радовићу, која спаја стилску једноставност и читљивост са завидном научном компетенцијом и истраживачком честиташћу.

Књига је подељена на два дела: у првом након уводне напомене следе поглавља „Понешто о поезији”, „Свакодневица и жанр слике” и „Поетика имперсоналности”, док је други посвећен Радовићевој есејистици и његовој повезаности са филмом. У додатку је текст „Вечни сјај беспрекорног песничког ума”, објављен поводом песникове смрти 2018. године, списак литературе и индекс имена. Дајући уводни преглед Радовићеве поезије, Аврамовић се задржава на раној метапесничкој трилогији у којој се зачиње његова тежња за враћањем на почетак друштва, у доба пре културе, историје и памћења. Наредно потпоглавље „Песник културе” природно се надовезује, као разјашњење Радовићевог поетичког заокрета тринаест година након завршетка метапесничке трилогије, односно збирке *Ојиси, њесла* (1970). „Као да је овим својим песмама Радовић схватио да се стиховима не може никуда ван историје и ван постојања човека и људске заједнице”, пише Аврамовић, „да се њима не може досегнути некада жељена празнина и изузетост из времена и простора, и да се најдаље што се певањем може доспети јесу њени освити”. Аутор се овде не бави топонимима културе у Радовићевој поезији, колико

другачијом организацијом и структуром збирки, али и Радовићевим спуштањем низ осу историје у испитивању улоге поезије. Он пева о различитим улогама поезије у старијим епохама, што остаје важна поетичка преокупација до његових последњих песама.

Дијалог који Радовић успоставља са другим текстовима и епохама не задржава се само на књижевним и митским алузијама, већ се у њега укључују и дела других уметности. Радовићу су посебно драге оне визуелне, примећује Аврамовић, те се тако у анализи окреће вербалним репрезентацијама сликарских дела, односно *екфразама*. „Сликарска култура” присутна је у рецепцији Радовићевог дела, нарочито у текстовима Тодора Дутина (1985), Слађане Јаћимовић (2017) и Драгице Ивановић (2019), али без детаљнијег осврта. Аврамовић не даје само типолошки преглед, већ осветљава запостављене слојеве значења у песничким и есејистичким текстовима посвећеним визуелним уметностима. Кроз слике укључене у књигу, на пример, *Портрет даме у зеленом* Ђиролама да Карпија, читалац ствара јасне спојнице између онога што песник *бележи* и онога што *види*. Веома су драгоцене напомене у којима аутор открива, захваљујући сведочењу Христине Радовић Андрић, ћерке Борислава Радовића, како је песник поседовао и свуда куда се селио носио репродукцију ове слике. Овакви увиди доприносе интерпретативној поузданости и убедљивости Аврамовићевих анализа.

Да је *џесник реалитија* равноправан са *џесником културе*, иако мање анализиран у рецепцији Радовићевог дела, показује наредно потпоглавље у књизи. Најзначајнији Аврамовићев увид везан за Радовићеву поезију након 1971. године јесте читање његових песама као *џуџојисне џоезије*. О томе раније није писано, јер су песме везане за удаљене географске просторе најчешће биле тумачене у одређеним културним кодовима и референцама. Аврамовић иде корак даље и усложњава свој приступ, додајући теоријска запажања Владимира Гвоздена и Џахана Рамазанија о путописној култури, односно о „путујућој поезији”. Радовић се дотиче низа питања у својим путописним песмама, као што су природа историјских кретања, сељење моћи с једног места на друго, последице колонијализма и империјализма, али и разлике између туристе и путника, о којима се данас знатно више говори него у Радовићево време.

Поглавље „Свакодневица и жанр *слике*” допуњено је мањим стилским и садржинским допунама у односу на текст објављен 2017. године у зборнику *О џоезији и о џоејици Борислава Радовића*. Преплићући у свом тумачењу поетско и есејистичко у Радовићевом познијем стваралачком периоду, када текстови о свакодневици постају врло фреквентни, аутор даје свеобухватно виђење његовог третмана свакодневног и уобичајеног. Специфичним књижевним жанром – жанром *слике* – чини се отклон од асоцијација које призори или сцене у Радовићевим песмама, есејима и цртицама изазивају у културном памћењу. Аврамовић је фоку-

сиран на исцрпну анализу стихова којих су се тумачи до сада ретко до-тицали, и то углавном само кроз анализу односа свакодневице и мита. На тај начин даје се простор песмама скрајнутим у рецепцији Радовићевог дела. Поглавље „Поетика имперсоналности” усмерено је, међутим, на тему која више заокупља истраживаче у садашњици. Песма „Кинески пастиш”, на пример, није била у видокругу ранијих критичара, да би 2018. Дуња Душанић објавила рад о песничкој самосвести у овој песми. Мотив ишчезнућа уметника Аврамовић посматра унеколико другачије, посебно у потпоглављу „Кинеско писмо”, али се његово виђење поетике имперсоналности надовезује на промене у самосвести песника друге половине двадесетог века. Постављање у шири контекст песничког модернизма продубљује његово тумачење, а посебно је занимљиво потпоглавље „Радовић и Елиот”, неизоставно у сагледавању утицаја које Т. С. Елиот остварује на целу песничку генерацију којој припада и Радовић. Највећи подстицај за будуће истраживаче налази се пак у издвајању Радовићевих песама из педесетих година, расутих у периодици, које до сада никада нису биле анализиране. Не само као подлога за боље разумевање Радовићевог и Елиотовог песничког дијалога, већ и као песме самосвојних вредности, оне отварају врата другачијем разумевању раног песништва Борислава Радовића.

Други део књиге усмерен је више на Радовићев есејистички опус: даје се приказ међусобних утицаја, тананих поетичких веза и присних пријатељстава које Радовић остварује са нашим песницима, а најпре са Васком Попом. Кроз заблуде послератног модернизма, Аврамовић показује Радовићев полемички однос према општеприхваћеним становиштима у нашој књижевној и културној историји, али и однос према Бранку Миљковићу, Оскару Давичу, Зорану Мишићу и Слободану Марковићу. Есеје о светским песницима аутор дели на оне о модерним и о старим песницима, пре свега о Вергилију, којем Радовић посвећује студију. „Кроз Вергилијева уста”, казује Аврамовић, „Радовић је упutio прекор и упозорење свима онима који су стизали до граница које је нудила модернистичка поезија и њено разумевање, а међу којима се налазио и он сам”. Тако се један потенцијални преглед Радовићеве есејистике претвара у узбудљиву анализу његовог личног поимања развоја сопствене поетике у оквирима историје светске књижевности.

Поглавље „Песник и филм / песник на филму” открива нам мање познатог Радовића: глумца, директора Југославија филма и великог поштоваоца дела Живојина Павловића. Однос између уметника и наручиоца, значај успомена за писање и бројне, неухватљиве везе филма и књижевности појављују се и у овом делу књиге као кључне за разумевање песника *Маине*. Поред анегдотских детаља, плаката и фотографија са снимања, посебну вредност чини увођење Радовићевог филмског ангажмана у шири друштвено-историјски контекст црног таласа југословенског

филма. Разлози због којих се Радовић приклонио филму, као и они који су га одвели у трајно напуштање глуме, остају без објашњења. У расветљавању неких других биографских чињеница, међутим, значајна су настојања Марка Аврамовића да проникне у суштину његовог интересовања за филм, као подлоге за његово песничко и есејистичко стваралаштво.

Завршно поглавље сумира претходне закључке и подвлачи доследност Радовићеве песничке стратегије, јединствене у нашој новијој књижевности. Са ретком мером интерпретативне осетљивости и аналитичке прецизности, Аврамовић остаје пријемчив и јасан у свом излагању до краја, дајући изврстан приказ Радовићевог дела и у појединостима, и у целини. Преводачка поетика Борислава Радовића, која је остала ван оквира монографије *Сећање на изјубљени рај*, остаје задатак за будуће проучаваоце Радовићевог дела. Књига Марка Аврамовића представља прву целовиту студију о Бориславу Радовићу, која не само да систематизује досадашња сазнања него их критички преиспитује и проширује, постајући упориште за свако озбиљније тумачење Радовићевог дела.

Мр Сања П. ПЕРИЋ
Библиотека Матице српске
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
sanjaperic3223@gmail.com

ЛУСИ, МЛАДОСТИ КОЈЕ НЕМА

Бојан Савић Остојић, *Луси*, Лагуна, Београд 2025

Док у рукама преврћем роман Бојана Савића Остојића, књигу боје болничке зелене униформе ишарану спајалицама, ослушкујем утиске који су остали након више од месец дана читања. Да ли због боје књиге, или због песама ЕКВ-а којима је густо проткан текст, преовлађује стара добра носталгија коју познаје сваки миленијалац када се присећа времена без мобилних телефона. У роману је очигледно присутна атмосфера из песама ЕКВ-а, а исповест главног јунака се може читати и као роман који се крије у стиховима овог југословенског бенда. Он ће сам рећи да је једном приликом написао причу о Екатарини, „замишљајући да се иза њихових песама крије непризната љубав између Милана и Маги”, док истовремено исписује своју причу о непризнатој љубави Зорана и Луси. Могућа прстенаста стурктура романа помаже осећају стегнутог и сапетог света београдских улица у земљи која се распада, док истовремено